

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Formanden skriver.....	side	2
Nyt fra Hovedbestyrelsen.....	side	3
Lyngbjerggård.....	side	4
Mestertyven.....	side	7
Dyrehøjgård på Røsnæs.....	side	9
Saxmosegaard.....	side	10
Danmarks Sparekasser fylder 200 år.....	side	11
De grevelige og friherrelige privilegier af 25. maj 1671.....	side	12
Nyt fra kredsene.....	side	15
Kjole og høj hat.....	side	16

Tidsskrift for
Dansk Slægtsgårdsforening

Oktober - November 2010

Nr. 408 - 66. årgang

Frederiksberg Bibliotek
Hovedbibliotekets Læsesal

Lyngbjerggård ved Nibe

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941
www.slaegtsgaardsforeningen.dk

Forretningsfører:

Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv, tlf. 59 27 59 77.
 E-mail: imhan@post.tele.dk

Ejendomsrådgiver:

Chefkonulent
 Michael Munthe Fog
 Landboforeningen Gefion
 Fulbyvej 15, 4180 Sorø
 tlf.: 57 86 53 00
 mmf@gefion.nu

Chefrådgiver Skat
 Poul Hjorth
 LandboMidtØst
 Asmildklostervej 11, 8800 Viborg
 Tlf. 87 28 22 00 / mobil 29 99 57 24

Hovedbestyrelsen:

Formand:
 Peder Mouritsen
 »Sædding Storgård«
 Kvongvej 40, Sædding,
 6830 Nr. Nebel - tlf. 75 28 73 21
 p.mouritsen@vip.cybercity.dk

Næstformand:
 Karen Jacobsen
 Melbyvej 3, 5610 Assens
 tlf. 64 71 23 60
 oesterbygaard@get2net.dk
 (Formand: Fynskreds)

Jens Brogaard Jensen
 »Maglehøjgård«, Hammerbakke 3
 4050 Skibby, tlf. 47 52 99 18
 jbj@gefion.nu
 (Formand: Nordsjællandskreds)

Mogens Frigaard,
 »Frigård«, Yppernemøllevej 10,
 Nyker, 3700 Rønne, tlf. 56 96 30 02
 mogens.frigaard@digitele.dk
 (Formand: Bornholmskreds)

Villy Langthjem,
 Vildmosevej 15, 4293 Dianalund
 tlf. 58 26 43 75
 villy.l@privat.dk
 (Formand: Vestsjællandskreds)

Ole Krogh Jensen
 »Kroghbrogård«, Holmevej 89, Brandelev,
 4700 Næstved
 tlf.: 55 54 00 56
 margit.h@jubii.dk
 (Formand: Sjælland Syd)

Mogens Høge Hansen
 »Hjørnegård«, Lundbyvej 25, Ønslev,
 4863 Eskilstrup - tlf. 54 45 46 25
 (Formand: Lolland/Falster kreds)

Jens M. Knudsen
 Kalmargårdparken 1,
 Marstrup
 6100 Haderslev
 tlf.: 74 57 51 65
 jens@kalmargaard.dk
 (Formand: Haderslevkreds)

Chr. A. Krogh
 Majbølvej 17,
 6470 Sydals.
 tlf. 74 41 53 12
 (Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Jens Ulrik Tarpgaard
 »Tarpgård«, Tarpvej 13,
 Vedersø
 6990 Ulfborg,
 tlf.: 21 42 13 83
 tarpgaard@ofir.dk
 (Formand: Ringkøbingkreds)

Steffen Buch Juul
 Jægergården
 Høllundvej 6,
 Høllund,
 7100 Vejle.
 Tlf: 75 86 54 93.
 svend-juul@hotmail.com
 (Formand: Vejle kreds)

Anne Lis Ladefoged
 »Ingvorstrup Hovedgård«
 Ingvorstrupvej 7,
 Revn,
 8500 Grenå,
 tlf: 86 30 17 77
 (Formand: Århuskreds
 og Arkivudvalget)

Jens Skytte,
 »Aldrupgaard«
 Aldrupvej 3,
 8860 Ulstrup
 tlf. 86 46 35 14, fax 86 46 45 21
 (Formand: Midtjysk kreds)

Niels Holger Fisker,
 "Mosegården"
 Nøragervej 3,
 Gelstrup
 9240 Nibe.
 Tlf.: 98 35 13 39
 (Formand: Himmerlandskreds)

Niels Ole Volhøj
 "Volhøj"
 Hovedvejen 1 C,
 Tornby
 9850 Hirtshals
 tlf. 98 97 74 92
 enovolhoj@mail.dk
 (Formand: Vendsysselkreds)

Formanden skriver:

Hovedbestyrelsen har haft et godt hovedbestyrelsesmøde, der viste at foreningen har det godt.

For tre år siden fik vi nye vedtægter, og det medførte, at vi nu har taget afsked med det sidste af de årsmødevalgte hovedbestyrelsesmedlemmer – Esben Oddershede. Da vi ikke fik sagt dig tak ved årsmødet, gør jeg det her. Ironisk nok var du formand for det udvalg, som hovedbestyrelsens vegne reviderede vedtægterne, og som afskaffede de årsmødevalgte hovedbestyrelsesmedlemmer. I hovedbestyrelsen vil vi savne dit store overblik og klare synspunkter.

Op så til en anden med klare synspunkter, nemlig vor fødevareminister. Da der kom en ny kødskandale frem, svarede han straks som systemets mand, at der skal mere kontrol og højere straffe. Hvorfor stiller man i ministeriet ikke spørgsmålet, hvorfor snyder slagteren?

Kontrol og afgifter en socialismens løsning, så hvor er den tidligere liberale landmand, der tilmed som næstformand i de danske landboforeninger, har haft klare synspunkter om netop kontrol og afgifter!

Peder Mouritsen.

Årsmødet 2011

Dansk Slægtsgårdsforening afholder årsmøde 28.-29. maj på Agerskov Kro, 6534 Agerskov.

Adresseændringer

bedes meddelt foreningens sekretær: Inger M. Hansen,
 Svalevej 13, 4440 Mørkøv - Tlf. 59 27 59 77

Slægtsgårdsarkivet:

Landbrugsmuseet,
 Gl. Estrup, Randersvej 4,
 8963 Auning,
 tlf. 86 48 48 16, fax 86 48 41 82
 E-mail:
 arkiv@slaegtsgaardsforeningen.dk
 Åbningstid: onsdag kl. 11-15.

Der er gratis adgang til arkivet, hvis man siger i porten, at man skal på arkivet.

Arkivarer:
 Ejgil Overby, »Klausholm«, Ansvvej 12, 8620 Kjellerup,
 tlf. 86 88 62 66

Helge Sørensen, Enghavevej 6,
 Årslev, 8900 Randers. tlf. 86 49 13 40

Else Skovbo Jensen, Kløvervej 5,
 8850 Bjerringbro. Tlf.: 86 68 40 47.

Inge Nissen
 Tåsingevej 22 st. tv., 8200 Århus N.
 Tlf: 86 10 43 31 / 23 74 10 37.

Redaktion:

Ole G. Nielsen
 Bøgeparken 25 B
 4241 Vemmelev
 Tlf./Fax 58 58 40 16 og
 Tlf. 58 38 38 08
 OleGN@mail.tele.dk

Nr. 409 udkommer omkring den 20. december 2010. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 1. december 2010.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

*Tryk: Jannerup Offset AIS
 Ndr. Ringgade 74
 4200 Slagelse
 Tlf. 58 52 52 22
 jannerup@jannerup.dk*

Nyt fra Hovedbestyrelsen

Dansk Slægtsgårdsforenings hovedbestyrelse afholdt sit efterårsmøde tirsdag den 12. oktober 2010 hos Landbrugsmuseet på Gl. Estrup.

Landsformanden – Peder Mouritsen – indledte med at takkede for et veltilrettelagt og godt gennemført årsmøde i Nordsjælland. Det var et interessant element at besøge HC Handelscenter i Venslev, og det var fint at afslutte årsmødet ved frokosten om søndagen. Og så takkede formanden for det Slægtsgårdsdiplom, som næstformanden overrakte ham på årsmødet. Det var en overraskelse. Peder Mouritsen er meget glad for diplommet, og det hænger nu i alrummet.

Derefter var der konstituering.

Til næstformand genvalgte Karen Jacobsen.

Forretningsudvalg består af landsformanden, næstformanden og et hovedbestyrelsesvalgt medlem, og der var nyvalg til Niels Ole Volhøj, der afløste Niels Ulrik Tarpgaard.

Arkivudvalg består fortsat af Anne Lis Ladefoged og Jens Skytte. Nyt udvalgsmedlem blev Niels Holger Fisker, der afløste Esben Oddershede, der er udtrådt af hovedbestyrelsen.

Under meddelelser fra formanden oplystes, at forretningsudvalget havde et godt møde hos Karen Jacobsen i juli.

Om landbrugserhvervet sagde Peder Mouritsen, at Danmark har i år 150.000 ha med majs. Det har været det bedste år for majs i Danmark i mange år. I Vestjylland havde vi en god og nem høst.

Danish Crown og Arla vil gerne være aktieselskaber. Alt andet er nu om dage aktieselskaber i Danmark. Arla bliver nok først aktieselskab om 5 år.

Andelsselskaberne er hjerteblodet, selv om man ikke længere får andelstanken ind med modermælken.

Produktionsomkostningerne er for store i Danmark, men know-how er vores kerneområde.

Der er GMO modstandere i Danmark, men de ved ikke, at de får GMO majs og soja fra udlandet.

Derefter stillede formanden dette spørgsmål: Kan vi droppe et af de årlige hovedbestyrelsesmøder? I så fald må det blive efterårsmødet. Vi skal mødes og godkende regnskab efter januar, så vi kan holde næste hovedbestyrelsesmøde på Gl. Estrup i februar 2011.

Vi bør i så fald mødes efter årsmødet generalforsamling og konstituere os.

Forretningsudvalget vil holde et efterårsmøde sammen med den kreds, der står for årsmødet.

Formandens forslag blev drøftet og vedtaget.

Så var der meddelelser fra forretningsfører herunder fastsættelse af kontingent for 2011.

Ribekredsen bliver nedlagt og dens medlemmer fordeles til nabokredse. Det vil fremgå af medlemsstatistikken for 2010.

Regnskabet ser ud til at give et overskud på ca. 30.000 i 2010. Vi har bl.a. fået betydelig større udbytte af vore papirer, end vi plejer.

Postvæsenet oplyser, at de ikke har planer om portoforhøjelser i 2011. Vi må se om det holder!

Vi har reguleret kørepengene til de ansatte på arkivet. Det blev i sin tid aftalt, at de skal have statens takst, men den var ikke reguleret i mange år. Nu vil den blive reguleret hvert år.

Vi har indtil nu fået 26 nye medlemmer og 62 har meldt sig ud. Der var 128 restancer pr. 7. oktober.

Kontingentet blev fastsat til uændret 250 kr. om året.

Under meddelelser fra Slægtsgårdsarkivet oplystes at Inge Nissen er blevet ansat og er glad for arbejdet.

Det går fint med at nå det, der skal besvares.

Der har været mange besøgende i sommer og mange foreninger har lagt vejen forbi.

Fra rejseudvalget oplystes at vi havde en rigtig god tur til Dalarna i juli.

Næste år satser vi på en tur til Syd Norge. - Op gennem Jylland og med færgen Hirtshals-Kristiansand og hjem med færgen Oslo-Frederikshavn. Overnatningen bliver bl., a. med 2 nætter i Kongsberg og 2 i Oslo.

Afrejse den 2. juli. Varighed 8 dage.

Årsmødet 28.-29. maj 2011.

Formanden for Haderslevkredsen, Jens M. Knudsen, orienterede om programmet.

Den foreløbige plan er: besøg lørdag formiddag hos Niels Lunde i Skodborg, hvor vi ser stuehus og kvægbrug. Derefter Fårkrog Malkecenter/Lauenborggård. Frokost i Københoved forsamlingshus. Derefter besøg i Skibelund Krat, hvor Jørgen Kloppenborg Skrumsager vil vise rundt og fortælle om diverse sten. Eftermiddagskaffe og generalforsamling samt aftenfest på Agerskov Kro. Søndag morgenandagt i Bovlund kirke og derefter besøg hos "Årstiderne" i Gram. Sted for frokost ikke fastlagt.

Årsmødet 2012

Lolland-Falsterkredsen har reserveret Hotel Maribo Søpark til mødet. 19. - 20. maj.

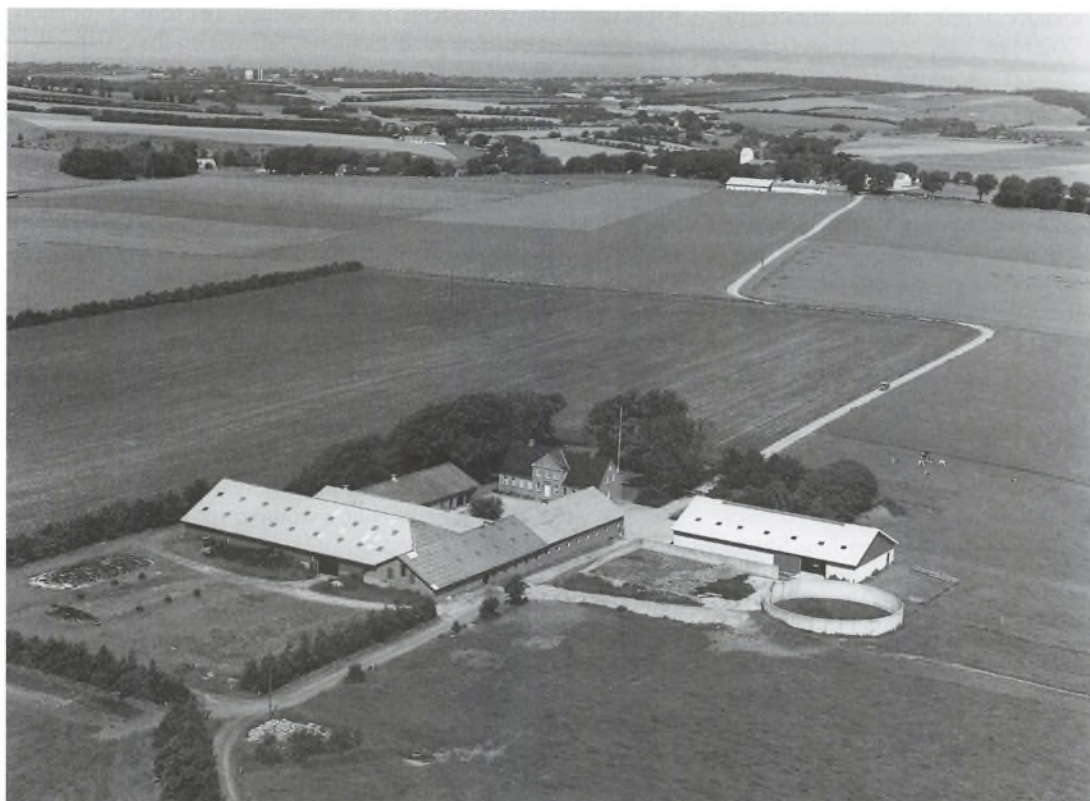
Under meddelelser fra de enkelte kredse, blev der fortalt bordet rundt om mange gode arrangementer.

Næste hovedbestyrelsesmøde afholdes på Gl. Estrup onsdag den 9. februar 2011.

Referat: Inger M. Hansen

Lyngbjerggård

Lyngbjerggård år 2000. Gården ligger på sin blokudstiftede parcel med landsbyen Vokslev i baggrunden. Hovedbygningen mod nord er opført i 1930. Familien har bevaret den gamle folkestue med langbord, bæk og træpaneler. Stuen er nu indrettet til kontor. Mod vest ses svinehuset fra 1965. I den ende der ligger nærmest hovedbygningen indrettedes garage. I syd er laden fra 1895, som blev udvidet i 1965. Mod øst ligger kostalden opført i 1915, men den er bygget længere og moderniseret flere gange. Øst for den firelængede gård ligger foderladen fra 1987 samt gyllebeholderen.

Lyngbjerggård i Vokslev mellem Ålborg og Nibe er en gammel slægtsgård, der nu er i ottende generation ved Margith og Janus Staun. Til gården hører 75 ha. Driften er baseret på malkekvægsbesætningens 70 sortbrogede køer foruden opdræt. Markdriften er græs, majs og byg. Indtil 1995 var der også roer. Svinene blev sat ud i 1995.

Gården

Lyngbjerggård har matr. Nr. 10a af Vokslev. Gården var indtil 1853 en fæstegård under Pandum Hovedgård, som var opgået i stamhuset Lundbæk. I 1804 frasolgte baron Juel-Rysensteen Pandum, og ny ejer af Pandum med bøndergods var byfoged i Nibe, justitsråd N. Bassesen, hvis enke solgte bøndergodset.

Slægten

Den første beboer i gården, som vi kender navnet på, er Poul Sørensen, der sammen med de næstfølgende tre beboere er omtalt i slægtsbogen "Slægten Staun".

Poul Sørensens døde i 1747 og enken Anne Christensdatter giftede sig med Poul Olufsen. Der var ingen børn i ægteskabet, og efter Anne Christensdatters død i 1759, giftede han sig med Maren Nielsdatter fra Klæstrup, med hvem han fik sønnerne Niels (f. 1761) og Kresten (f. 1767).

Det blev Niels Poulsen, der kom til at efterfølge faderen. Først som bestyrer af gården for moderen og efter 1798 som fæster. Han blev i 1794 gift med Maren Frederiksdatter fra nabogården, og de fik i løbet af en snes år ti børn, hvoraf to døde som små. Efter Niels Poulsens død sad enken med fæstet til 1829, da datteren Mette Marie og hendes mand, Niels Christensen, overtog fæstebrevet.

Niels Christensen var født i Staun i Farstrup sogn, men det var først i 1904, slægten fik tilladelse til at føre navnet som slægtsnavn.

Mette Marie døde i barselsseng i 1827 efterladende en lille pige, og året efter blev Niels Staun gift med hendes søster Juliane Marie, med hvem han fik otte børn.

Niels Staun døde i 1853, og samme år købte enken gården til selveje. I købekontrakten står:

"Jeg købmand F. A. S. Jespersen sælger herved til gårdfæster Niels Christensen Stauns enke, Juliane Marie Nielsdatter, til selvejendom den af hende efter fæstebrev til hendes afdøde mand af 29. marts 1829, tinglæst samme dag, beoende og ifæstehavende og mig efter skøde fra min svigermoder, enkefru justitsrådinde Bassesen af 24. december 1843, tinglæst 13. januar 1844, tilhørende bondegård udflyttet fra Voxlev by med sammes påstående fæstebygninger og tilliggende jordejendomme, som oprindeligt have været ansatte for hartkorn 5 tønner 2 skæpper, men nu ved den nye matrikulering ere skyldsatte for 7 tønner 1 skæppe 1 fjerdingkar og 1½ album under matr. nr. 10, ligesom og den mig som ejer tilhørende besætning og inventarium m.v. som i sin tid med gården er blevet overleveret."

I købekontraktens 4. post oplyses at købesummen er 2200 rd.

I skødet af 19. juni 1854 bemærkes "at kjøberindens afdøde mand har påtaget sig omsorgen for den forrige fæsters enke Maren Frederiksdatters husly og underholdning så længe hun lever, og hvilket ophold kjøberindens og efterfølgende ejere af gården skulle være pligtige at sikre bemeldte enke."

(Det er interessant at se den omsorg, der er for aftægten. Juliane Marie Nielsdatter hæfter for aftægten til sin moder. Og dette forhold berører næppe de to, men er indført i fald, at moderen lever længere end datteren, og derfor kunne komme til at nyde sin aftægt hos fremme folk.)

Efter at have drevet gården til 1868, solgte hun den til sønnen Poul Christian Nielsen Staun for en pris af 3000 rd. foruden en omfattende aftægt.

Poul Staun blev gift med Ane Kirstine Christensen fra Frejlev. De fik fem børn - alle sønner.

Poul Staun var i 37 år medlem af skolekommissionen og 18 år i sognerådet, hvor en tid var formand. Han var med til at stifte Vokslev Sparekasse.

Poul Staun havde stor interesse for sin egnshistorie, og han var også fuld af gamle historier og sagn fra Vokslev og omegn, og han ville gerne fortælle, men har også skrevet meget ned.

Da Poul Staun lagde op, blev det sønnen Julianus Martin Nielsen Staun, der blev ejer. Han overtog gården i 1903 og var forinden blevet gift med Martine Kjølby fra Vokslev.

De fik seks børn: Agnethe, Ella, Poul, Mette, Helga og Emma.

Allerede i 1922 blev Poul Staun enkemand, hvad han forblev resten af sin tid.

Efter 42 år som mand på gården overlod han i 1945 styret til sønnen Poul Staun, og selv flyttede han til Nibe.

Poul Staun blev gift med Ruth Andersen fra Tostrup, og de fik tre børn: Helga f. 1946 gift med Søren Nøhr Andersen, Janus f. 1950 blev næste ejer af Lyngbjerggård og Frode f. 1959 ejer af Klæstruplund (Vesterlund).

Ruth og Poul Staun flyttede til Nibe i 1978, og Janus Staun, der blev gift med Margith Rams fra Øster Hornum, overtog gården. De har tre børn: Birgitte f. 1981, Poul Christian f. 1983 og Jacob f. 1987.

Jacob Staun er landmanden, og det forventes at det bliver ham, der fører gården videre i slægten.

Janus Staun er i bestyrelsen for Vokslev Sparekasse, og som noget helt særligt spiller han trompet i Nibeblæsterne, det ensemble, der tidligere hed Himmerlands Blæseorkester. Margith Staun er børnehavepædagog og tilmed kunsthåndværker. Kun arbejder med keramik, og hendes arbejder forhandles i et galleri i Nibe. Hun er også musikudøvende, spiller klaver og tværføjte.

Gamle minder

Julianus Staun, kaldet Janus, overtog Lyngbjerggård i 1903. Han har bl. a. skrevet denne beretning:

"Mine bedsteforældre drev gården i mange år som fæstere. Efter min bedstefars død købte min bedstemor gården op drev den sammen med sine drenge og en gammel karl, der hed Per, som også var karl i min bedstefar tid og lang tid hen hos mine foræl-

dre. Her døde han efter 63 års tjeneste, fra regnet de tre krigsår 1848-1850 han deltog i. Han blev begravet i Lyngbjerggårds familiebegravnelse på Vokslev kirkegård. Han blev 80 år gammel. Gården var på ca. 170 tdr. land med tilhørende store hedearealer. Min bedstemor lod udstykke så meget, at der blev godt 100 tdr. land tilbage til gården.

Da min far blev voksen og først havde aftjent sin værnepligt, kom han også med i krigen 1864, hvor han lå i skansen ved Dybbøl den 18. april, da tyskerne stormede disse, og her var mandefaldet så stort, at dem, der ikke blev dræbt eller såret, blev taget til fange, og blandt disse var min far, og han sad i tysk fangenskab i flere måneder, indtil freden blev sluttet. Da min far kom hjem, blev han gift og overtog gården, og min bedstemor blev her til sin død, og her kommer så minderne om hende.

Hun var en af de gode gamle bedstemødre, hun hed Juliane, og da vi r ene drenge, blev jeg opkaldt efter hende og fik navnet Janus. Af hendes børnebørn blev hun altid kaldt "Jullebejste". Jeg tror også, jeg blev forkælet af hende. Jeg husker som lille dreng, at jeg sov ved hende om natten, og at hun om dagen, når jeg fik lov at sidde på hendes skød, fortalte eventyr for mig, som hun var en mester til. Engang var folkemindesamleren Evald Tang Kristensen her i flere dage for at få hende til at fortælle, og det blev lange historier både om trolde, hekse og genfærd. Han skrev det hele op og det kan nu læses ordret i bøger fra bibliotekerne. Jeg husker enkelte af dem.

Da jeg var syv år gammel kom jeg i skole. Det gik udmærket den første tid, senere tabte jeg interessen og ønskede bare det havde ende. Jeg tror, det var den udenadsremning både af bibelhistorie, lærebog og lange salmer. Man forstod knapt hvad man læste. Den bedste måde, jeg mindes at fatte det på, var når vor lærer holdt religionstid med os om det, vi havde for.

Vor skolegang om sommeren var kun en halv time om ugen, men herhjemme var også meget at bestille. Kreaturerne stod alle sammen tøjret, og når høsten var til ende, havde vi løsdrift, og dagen var lang, især om søndagen, når vi skulle gå og passe kreaturerne. Jeg var 14 år, gik jeg til præst hos pastor Christiani i Nibe. Da jeg blev konfirmeret, husker jeg, at jeg købte mig en pibe, som jeg offentligt præsenterede mig med, forhen gik det i smug. Senere begyndte jeg så småt at tage del med i landbruget. Foruden hestene havde vi altid et spand stude, og det blev mit første køretøj, men senere gik det af brug.

*Familien Staun.
Fra højre Janus Staun,
Margith Staun, Poul
Christian Staun og
Jacob Staun.
Datteren Birgitte Staun
bor på Djursland, og
kunne ikke være til-
stede.*

Af landbrugsmaskiner havde vi kun en rense- og hakkelsemaskine, selvfølgelig til håndkraft. Min far såede al kornet med hånden, ca. 30 tdr. land. Han var en meget stærk mand. Han kunne tage en tønne rug på jorden og smide den op på nakken. Hvor han tog fat, kunne det mærkes. Hele høsten blev mejet med le og tærsket på plejl. Jeg mindes også, at min far skrev meget smukt, lange, snorlige linjer uden streger og med gamle danske bogstaver. Han var i mange år medlem af skolekommissionen, det interesserede ham meget. Ved eksamen gav han ofte børnene regnestykker. Min mor var en dygtig og stræbsom kvinde, men hun var ikke altid så rask. Hun gennemgik mange alvorlige sygdomme, men hun kom sig – heldigvis for os – igen. Hun var meget forankret i kristentroen, og hun sympatiserede meget med Indre Missions tankegang, og hun gav altid os drenge formanende ord om at leve livet på rette måde. Hun var os en god moder.

I 1902 overtog jeg Lyngbjerggård. Jeg tror navnet på gården stammer fra de store hedearealer, der lå deromkring, men efter nogle års dyrkede jeg de sidste 30 tdr. land, så nu er lyngen forsvundet. I 1944 overlod jeg gården til vor søn Povl. I hjemmet er en kvik lille dreng, der bærer mit navn, måske han fortsætter frem i tiden der kommer. Jo ældre jeg bliver, jo mere synes jeg, tankerne går tilbage til fortiden og hjemmet både med de lyse og mørke dage, og til Vokslev, hvor jeg gennem årene har taget megen del i sognets anliggender. Jeg mindes mine kolleger, jeg har været sammen med og mine gamle naboer.

En af mine største glæder er nu, når mine børnebørn kommer og besøger mig. Da bliver der højt humør i stuerne – den mere daglige stilhed forsvinder, og vi er alle glade.”

Janus Staun

I nekrologen over Janus Staun fra 31. oktober 1958 gives flere oplysninger om hans virke, bl. a. står der: ”Som kommunalmand har han været med til at løse adskillige opgaver i sit sogn, idet han sad i Vokslev sogneråd i fire perioder, først som kasserer og derefter i tre perioder som formand. Han har siddet i bestyrelsen for Vokslev Sparekasse, Nibe Andelsmejeri og Vokslev Menighedsråd.

Det var Janus Staun, der gav der endelige stød til oprettelsen af Nibe Andelssvineslagteri, idet han i en artikel i Nibe Avis af 12. december 1927 anstillede nogle betragtninger om spørgsmålet og fremsatte som sin mening, at et slagteri måtte kunne gå i Nibe. Det har vist sig, at de betragtninger, han stillede holdt stik, og der kom hurtig fart i det forberedende arbejde, og her – som i byggeudvalget og i bestyrelsen i de første mange år, var han en af de bærende kræfter.

Janus Staun var mangeårigt medlem af repræsentantskabet for Nibe og Oplands Bank, deraf en del år som bankens formand.”

Margith Staun er børnehavepædagog og keramiker. I gårdens vestlænge er indrettet atelier, hvor hun arbejder med sin kunst, der sælges gennem et galleri i Nibe. Fruen spiller også klaver og tværføjte.

Nye medlemmer

Gårdejer
Niels Kr. Stokholm
”Thorshøjgård”
Museumsvej 1 A
Villingrød
3120 Dronningmølle

Gårdejer
Lene Søgaard Pedersen
”Gadekærgården”
Sigerstedvej 36
4100 Ringsted

Gårdejere
Anny og Anders Christensen
Holbækvej 298
4440 Mørkøv

Gårdejere
Anne Vibeke og Vagn Goul Møller
”Bundgård”
Brøndumvej 79
Hem 7800 Skive

Gårdejere
Conny og Jens E. Hermansen
”Kokkenborg”
Hønborgvej 9
9330 Dronninglund

Jens og Anna Jensens Fond

Dansk Slægtsgårdsforening administrerer Jens og Anna Jensens Fond, der uddeler rejselegater til unge, der vil uddanne sig i teoretisk eller praktisk landbrug i udlandet.

Legatportioner på 5.000 og 10.000 kr. uddeles til ansøgere, der for at komme i betragtning, er i udlandet mindst 6 eller 8 måneder.

Ansøgning sendes til:
Carl Martin Christensen
Kåregård
Badstrupvej 39, 5485 Skamby

Mestertyven

Afdøde gårdejer Poul Staun, Lyngbjerggård har genfortalt mange historier fra sin egn ved Nibe. Her bringes et eksempel, som er fortalt til og nedskrevet af mejeribestyrer Poul Staun, Nibe.

I udkanten af Lundbæk skov boede en fattig mand, der arbejdede på herregården, og han havde en søn, der hed Hans.

Hans var ikke så meget for at bestille noget, men nu var han ved at blive stor, og en dag sagde faderen til ham: "Hør nu, min dreng, nu kan jeg ikke blive ved med at skaffe dig føde og klæder, du må nu ud at finde dig arbejde eller lære et håndværk. Nu får du fire rigsdaler, og så må du drage af sted!"

Hans gik samme dag, og da han kom ind gennem skoven, mødte han røverne, som havde til huse der. De var meget nysgerrige og spurgte Hans, hvor han skulle hen. "Jeg skal ud og lære håndværk", sagde Hans. "Du kan da komme i lære hos os", sagde røverne, "vel at mærke, hvis du har nogle penge at give i lære!" "Jo", svarede Hans, "jeg har fire rigsdaler, dem kan I få."

Og Hans blev antaget, og det viste sig straks, at han havde gode evner i den retning.

Da han havde været i tjeneste hos røverne i et par år, skulle han en dag hjem og besøge sin fader. Hans kom da kørende med to sorte heste for en flot kare, og da han passerede slottet på Lundbæk, slog han smæld med pisken, for at herremanden skulle høre ham. Lidt efter, at han var kommet hjem, mødte herremanden i hans hjem for ved eget syn at se, hvad der var sket med Hans, og den første han mødte, var hans, der stod ganske upåvirket af sit flotte køretøj.

"Nå Hans, nu kan jeg da virkelig se, at du har drevet det til noget stort. Må jeg spørge, hvilket håndværk du har lært, siden du allerede er blevet så velhavende?"

"Jeg har lært at være mestertyv", sagde Hans.

"Føj for den lede", sagde herremanden. "Men for at se om du kan dit håndværk til bunds, kunne jeg godt tænke mig at sætte dig på en prøve." "Jo", sagde Hans, "det kan jeg godt gå med til!"

Og så begyndte herremanden: "I eftermiddag kommer der en mand fra Bislev og kører til Nibe med en fedekalv bag på vognen. Kan du stjæle kalven og den skjorte manden er i, da får du 200 rigsdaler!"

"Det er ikke nemt", sagde Hans, "men vi kan da prøve!"

Ved middagstid gik Hans til Nibe og købte 12 gaffer og 12 knive af de smukkeste, han kunne få i Nibe. Gik derpå ud ad landevejen mod Bislev. Da han kom udenfor byen, smed han først en gaffel og så en kniv – igen en gaffel og en kniv og så fremdeles. Til sidst smed han æsken, hvorpå Hans satte sig i skjul.

Lidt efter kom manden fra Bislev ganske rigtigt kørende med sin kalv bag på vognen. Han så ganske vist æsken, der lå på vejen, men tænkte at en sådan æske ikke var værd at samle op, og kørte videre mod Nibe. Men nu fik han øje på en kniv og nu en gaffel

en kniv igen og en gaffel og så fremdeles. Nu steg han af vognen og begyndte at samle dem op. Men i det samme huskede han på æsken, han først havde set. Den var meget praktisk at samle op i, og derfor løb han den lange vej tilbage efter den.

Og imedens arbejdede Hans. Han gik hen til vognen, tog kalven, som han skar hovedet af, og satte det på en pind ude i fjorden. På det tidspunkt var manden fra Bislev færdig med at samle knive og gaffer, men da han kom hen til sin vogn, så han til sin store forbavselse, at kalven var borte, men fik øje på hovedet ude i fjorden. "Åh, den stakkels kalv, den er i færd med at drukne," mumlede han for sig selv, mens han styrtede mod fjorden, med tøjet og vadede ud til kalvehovedet.

Imedens var Hans der og snupede hans skjorte. Nu havde han både kalven og mandens skjorte, hvorpå han drog op til herremanden med kalv og skjorte for at få sine 200 rigsdaler udbetalt. "Det må jeg sige," sagde herremanden, "det er en stor bedrift!" Hans fik sine 200 rigsdaler og herremanden sagde: "Jeg kunne ønske at sætte dig på endnu en prøve." Hvilket Hans også gik med til. "Jeg har i min stald stående 12 flotte rideheste, kan du stjæle dem, er hestene dine, men du må vide, jeg sætter en rytter på hver hest og ved indgangsporten står to stærkt bevæbnede mænd udstyret med store slagler og stokke!"

"Vi kan jo prøve," var Hanses korte bemærkning, og natten blev bestemt.

Hans spekulerede og endelig var han klar. Da det blev aften, trak han i en kjole og bandt et tørklæde på hovedet, hvorefter han gik til herremandens stald. Men på vejen derhen blev det et frygteligt uvejr. Det tordnede og lynede og regnen strømmede ned. Nu var han ved porten, og vagterne sagde til hinanden: "Nu kommer Hans!" De hævdede stokkene, men så i det samme en gammel kone, og så tog Hans til orde: "Åh, det kunne vel ikke tænkes, at jeg måtte komme indenfor i dette Herrens vejr, jeg er faret vild og kan ikke finde hjem før det bliver lyst!" Vagterne så til hinanden og sagde så til den gamle kone: "Jo, du må såmænd gerne lægge dig ind i stalden i nat." "Tusind tak," sagde den gamle kone og gik ind.

Nu var Hans kommet indenfor, og så trak han en flaske op af lommen. Flasken var fyldt med sovedråber, og han sagde så til vagten og rytterne: "Nu da I har været så gode mod mig, vil jeg give jer en lille dram alle sammen, og de fik hver sin ration, hvorpå Hans gik hen i halmen og lagde sig til ro. Lidt efter begyndte rytterne at snorke. De sad på hestene og sov. Dørvagten snorkede lige så stærkt.

Hans rejste sig, løftede rytterne af hestene og satte dem på spiltovene mellem hestene, løsnede alle de 12 heste og trak bort med dem.

Om morgenen kom herremanden ned i stalden for at se til sine heste, og så da til sin store forbavselse, at hestene var borte, vagterne sov og rytterne sad på skillerummene og sov. Herremanden råbte da af sine lungers fulde kraft: "Hvor er mine heste?" Alle rytterne vågnede og huggede sporerne langt ind i stolperne de sad på. "Det er Hans", sagde herremanden, "hvis vi ikke snart får ram på ham, så ruinerer han mig." Derpå gik han op til Hans og sagde: "Hans, jeg må sige, du har lært dit håndværk grundigt, men jeg kan ikke lade være med at sætte dig på en ny prøve." "Jeg har i mit kær ovre ved Sebbesund gående 80 stude. Der er kun udgang i begge ender af hegner, og ved hvert led sætter jeg fire stærkt bevæbnede mænd, og du må regne med, at de bruger våbnene." "Det er ikke let", sagde Hans, "men vi kan da prøve!"

Hans spekulerede, og han spekulerede, mens tiden nærmede sig, da han skulle foretage denne sin største bedrift. Dagen før gik han

op bag skoven, her fandtes der et skafot, hvor alle, som ikke rettede sig efter herremanden, blev henrettet, og de fik derefter lov til blive liggende til skræk og advarsel for andre. Hans fandt et skelet på størrelse med sig selv, det klædte han på, og ved megen snilde lykkedes det ham, at få det til at tage nogle skridt, når han sad et stykke derfra og trak i trådene.

Natten kom, og Hans gik mod kærret ved Sebbersund, satte sig stille et stykke derfra og ordnede sin mekanisme, mens han skævede ængsteligt efter de fire stærkt bevæbnede vagtmænd nede ved ledet.

Nu var han klar, fik anbragt skelettet i passende afstand, trak sig tilbage til sit skjul og begyndte at trække i snorene. Jo, de virkede alle efter hensigten. Skelettet vandrede langsomt og noget foroverbøjet ned mod leddet. "Nu kommer Hans!" sagde vagterne til hinanden, og de løftede slaglerne og hamrede løs på det arme skelet, som til sidst kun var pulver. Og der blev sendt bud til de andre fire ledvogtere ved den anden ende, at nu kunne de godt komme derhen, for ved selvsyn at se, at Hans virkelig var død. Jo, nu var der ingen tvivl længere, der lå de sidste rester af Hans's legeme, og man lod gå besked til herremanden, at nu var Hans dræbt, og at han hellere selv måtte ned og se de sidste sørgelige rester af hans legeme.

Herremanden var straks på pladsen og konstaterede ved selvsyn straks, at nu var Hans dræbt, og de kunne leve i fred.

Men medens al dette foregik, var Hans gået ned til den anden ende af hegnet, og havde drevet alle de 80 stude bort.

"Jeg går en tur," sagde herremanden, "rundt om kærret for at se til mine stude og forsikre mig om, at leddet ved den anden ende er forsvarligt lukket!"

"Jeg synes ikke, jeg ser studene", mumlede han for sig selv, da han var kommet halvvejs. "Jeg kan da ikke med min bedste vilje forstå, om Hans igen skulle have narret mig." Han gik videre var snart ved den anden ende, men studene var ikke at se, de var borte.

"Det er det værste jeg har oplevet!" sagde herremanden. "Først 200 rigsdaler, dernæst alle mine 12 rideheste, og nu sidst alle mine firsindstyve stude. Jeg er ved at blive ruineret. Hans skal fanges og slås ihjel, koste hvad det koste vil!"

Derpå gik herremanden til Hanses hjem og kom netop, som hans drev de sidste stude ind. "Hans!" sagde herremanden, "Du har snart ruineret mig, men jeg kan alligevel ikke lade være med at give dig endnu en chance. Går du med til dette, og klarer du opgaven, ja, da er der ingen anden udvej end at jeg må overlade herregården til dig. Et må du vide, det er med livet som indsats!" Hans stod tavs og hørte efter, og spurgte så endelig, hvad det gik ud på, og herremanden fortsatte: "Kan du stjæle det lagen, som min kone og jeg ligger på, samt mit pengeskrin, da overlader jeg dig gården. Men indgangsporten til slottet bliver oplyst af hundrede lamper, og otte stærkt bevæbnede mænd står vagt.

"Det bliver vist en vanskelig opgave," sagde Hans, men gik med på spøgen.

Den nat, det skulle foregå, var hele gårdspladsen oplyst lige hen til slotsindgangen.

Hans have haft nogle urolige dage i forvejen. Igen måtte han ty til skeletterne, men denne gang skulle de iføres hans egen klædningsdragt og hans egen ejendommelige hat. Det var en nødvendighed i alt det lys.

Hans gik til slottet, men standsede op umiddelbart før og ordnede sine grejer, og da alt var klart, listede skelettet langsomt mod portalen. Vagterne sagde til hinanden: "Nu er han her!" Og de gjorde klar til slag, og lige i det øjeblik skelettet gik gennem portalen, slog de løs på det af alle kræfter. Denne gang var der ingen fejl mulig. Man genkendte Hanses klædning og særlig hans hat. En sådan hat var der ingen andre mennesker, der gik med.

Da skelettet var banket i stumper og stykker, gik der bud til herremanden, at nu var Hans slået ihjel, og denne gang var ingen

fejl mulig. Og herremanden kom til stede og genkendte lige som de andre Hanses klæder og særlig hans hat, og han gav ordre til at samle alle småstykker sammen, for de skulle garves godt ned oppe ved siden af skafottet. En mand som Hans kunne man ikke smide ovenpå jorden, for så ville han muligvis gå igen og spørge ved slottet om natten. Og herremanden gik selv med for at forsikre sig om, at Hanses jordiske rester blev ordentligt begravet.

Medens begravelsen foregik, listede Hans sig ind og gik i seng med herremandens kone, og da han var kommet i seng, begyndte han at fortælle: "Nå lille mutter, nu er Hans dræbt. Gud ske tak og lov, at vi blev fri for ham, sådan en fyr skal udryddes, hvis vi skal leve i fred." Og videre fortalte han om, hvordan han genkendte hans klæder og frakke, og mens han fortalte vendte og drejede han sig adskillige gange og hev i lagenet. "Du er meget urolig," sagde herremandens kone, "er du oprevet over det med Hans?" "Nej," sagde Hans, "men jeg er dårlig, jeg er meget dårlig," og han vendte sig endnu en gang samtidig med, at han gav et ordentligt ryk i lagenet, som han nu havde svøbt om sig, hvorpå han rejste sig og gik hen til skabet. Da han stod der, sagde han: "Hvor er mine dråber, jeg synes ikke jeg kan finde dem." "Jamen lille fatter, de står da der til venstre ovre ved pengeskrinet, der har du selv sat dem!"

Hans tog nu pengeskrinet, hvorpå han sagde: "Lille mutter, jeg tror jeg går em tur ud i frisk luft," og derpå var Hans borte med både lagenet og pengeskrinet.

Lidt efter kom herremanden hjem, og da han kom ind i seng, begyndte også han at fortælle, at nu var Hans dræbt, og om hvordan man havde begravet ham. "Jamen, lille fatter, det har du jo fortalt én gang," sagde konen. "Vel har jeg ej!" sagde herremanden lidt irriteret. "Jeg er da lige kommet i seng."

"Er du ikke dårlig mere?" spurgte hun.

"Dårlig!" sagde herremanden, "jeg har sandelig ikke været dårlig."

"Du spurgte da efter dine dråber for lidt siden," sagde hun.

"Næh," sagde herremanden, "du må have drømt."

"Ikke tale om," sagde hun.

Men for en sikkerheds skyld rejste herremanden sig for at se efter sine dråber. De stod ganske urørt, men pengeskrinet var borte.

"Det kan ikke passe, at Hans, som både er død og begravet, har været her!"

Der blev nu tændt lys i værelset. Jo minsandten om ikke også lagenet var borte.

Næste dag gik herremanden op til Hans. "Nu er jeg ruineret, jeg ejer ingenting. Du har taget først 200 rigsdaler, så mine 12 flotte rideheste, siden mine firsindstyve stude, og nu til sidst mit pengeskrin. Du nå nu overtage herregården, Hans, og jeg trækker mig tilbage til et mere stille liv."

Dyrehøjgård på Røsnæs

rehøjgård 1960

... og i dag

På halvøen Røsnæs, der er nordsiden af Kalundborg Fjord, ligger Dyrehøjgård, eller som den nu kaldes Dyrehøj Vingård.

Tom Christensen købte Dyrehøjgård i 2007, da han ville begynde på noget nyt. Han var fjerde generation på en svinegård med avlscener, men han var ikke sikker på, at det var som sådan, at han skulle slutte i landbruget. Derfor besluttede han at afhænde hjemmet og købe den smukt beliggende Dyrehøjgård, hvis marker fortrinsvis ligger på en sydvendt skråning ned mod fjorden. Tom Christensen fortalte, at det var en typisk kvæggård, for jorden nord for vejen er ringe, og den syd for vejen er meget ringe. Til gården hører 52,2 ha.

Halvøen kaldes skiftevis for Refsnæs eller Røsnæs. Om halvøen fortæller Tom Christensen, at den er en vold af ler, sand, grus og sten, som blev skubbet op under den sidste istid. Røsnæs er den østlige del af en randmoræne, der fortsætter undersøisk til nordspidsen af Fyn. De kalkholdige overdrev på Røsnæs er unikke og har været fredet siden 1924, og det er en af Danmarks første naturfredning. Volden, der ligger mellem markerne og fjorden, er et af de fredede arealer.

Klimaet på Røsnæs hører til de tørreste og mest solrige i Danmark. I gennemsnit falder der kun 523 mm nedbør pr. år mod landsgennemsnittet 664 mm pr. år og normalt ligger Røsnæs på ca. 100 solskinstimer over landsgennemsnittet på 1730 pr. år.

Vinen

Siden 2007 er der plantet 17.000 vinstokke, og derfor er dette en af de største vingårde i landet.

Der produceres hvidvin, rødvin, mousserende vine og forskellige frugtvine. Bl. a. har man ambitioner om at genskabe den kirsebærvin, som Lerchenborg tidligere producerede.

Der er også fremstilling af æblevin og æblebrændevin.

Et sted mellem to vinmarker var en plads, og her anlagdes nogle højbede med jordbærplanter. I år er der plukket 531 bakker, som er solgt gennem den lokale brugsforening.

Gårdbutik

I denne sommer har Tom Christensen og hans hustru indrettet en gårdbutik, hvor man kan købe vin, men man kan også aflægge gården et besøg og blive vist rundt. Der er indrettet café og i en anden længe er et mødelokale til plads til 75 personer.

Entreprenørforretningen

Da Tom Christensen solgte Lykkensgård i 2007 skabte han en entreprenørforretning, som fra nytår i år blev lejet ud til første manden, men Tom Christensen hjælper til i firmaet.

Historien

Landsbyen Kongstrup i Refsnæs sogn blev udskiftet i 1797, og Dyrehøjgård fik derefter sin placering ude i det åbne landskab.

I midten af 1800-tallet ejedes gården af Niels Hansen, som i 1870 overlod den til sønnen. Peter Nielsen. I 1890 solgte han gården til Jørgen Nielsen gift med Anna f. Hansen. Begge var født på Refsnæs i henholdsvis 1841 og 1844.

Gården tilliggende var dengang 122 tdr. land, hvoraf 117 var ager og 3 mose. Hartkornet var sat til 5½ td. Stuehuset var af bindingsværk med stråtag og af de fire udlænger var en af bindingsværk og tre af grundmur med tag af stå eller pap.

Besætningen af Rød Dansk Malke race bestod af 30 køer, 12 ungdyr og kalve, 2 tyre. Der var 6 heste samt 4 plage og føl foruden 35 får og lam. Årligt solgtes 50 slagtesvin.

I 1909 afstod Jørgen Nielsen gården til sønnen Mads Nielsen.

Den lokale tradition fortæller, at da Mads Nielsen skulle bestemme sig for at opføre nye bygninger, fik konen den idé at få godsejer Carl Lawaetz, Kålund Kloster til at rådgive sig, og han foreslog, at gården skulle have en stor gårdsplads og bygningerne være en mindre udgave af dem, som han fire år før havde opført på Løvegård.

På staldlængens kvist står initialerne MN AN og årstallet 1917.

I 1944 tog tredje generation over ved Jørgen Nielsen, der blev kendt for sin besætning af Jerseykvæg.

I værket Danmarks større gårde fra 1960 meddeles, at det samlede areal var 117 tdr. land, heraf 92 tdr. land agerjord, 23 tdr. land skov, mose og forstrand, 2 tdr. land have og gårdsplads. Af agerjorden, der er samlet ved gården, består 40 tdr. land af let lermuld på lerunderlag, mens resten er sandjord på blandet underlag.

Efter Jørgen Nielsen, fulgte nogle hurtige ejerskift, før Tom Christensen købte gården i 2007. Stuehuset var i orden, men udlængerne blev sat i stand fra grunden af. Tegltagene blev taget ned, stenene rensed og lagt op igen, men da der ikke var nok, tog man tagteglstenene fra stuehuset og gav det nye teglsten. Udlængerne blev nyindrettet, så de passer til den nye drift med vin. Tom Christensen forklarede dog, at han manglede lagerplads, og arbejder nu med planer om at skabe en rigtig vinkælder.

Besøg

Rundvisning, vinsmagning og aftale om arrangementer aftales med Tom Christensen 28 43 58 91.

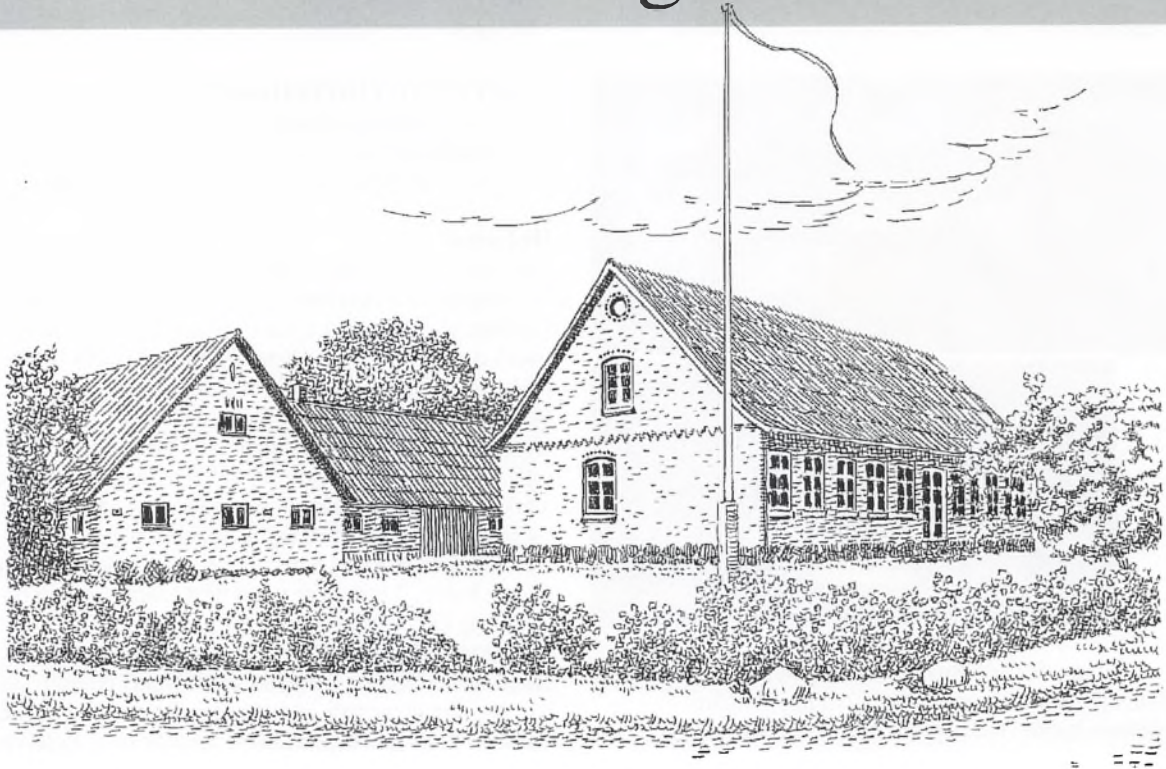
På www.dyrehoj-vingaard.dk kan man læse mere om vingården.

OGN

Fra Vestsjællandskredsens besøg i vinmarken.

Saxmosegaard

Af Vagn Boberg Nielsen.

Saxmosegaard ligger i Ambæk by i Jungshoved sogn, Bårse Herred. Den har matr. nr. 4. I 1688-matriklen havde den gård nr. 5. Saxmosegaard ligger ved Saxmosen, hvilket fremgår af udskiftningskortet fra 1795.

I 1761, da Jungshoved Hovedgård blev solgt, 13 år før det øvrige Vordingborg Rytterdistrikt, blev Ambæk by også solgt med til Brockenhuus på Nysø.

Fæsteren på Saxmosegaard hed Niels Rasmussen. Han var født i Ambæk i 1710 sandsynligvis på gården. Hans far var gårdmand Rasmus Hansen. I 1710 var han fæster under Prins Jørgens Gods, da Jungshoved Gods var købt af Prins Jørgen. Prins Jørgen havde mageskiftet Jungshoved Gods med godset Frydenlund, det senere Torbenfeld, ved Mørkøv. Prins Jørgen havde i 1673 arvet Vordingborg Gods efter sin far Frederik den Tredje.

Da Prins Jørgen blev gift med den senere dronning Anne af England, blev "Den gode Plessen" - Siegfred v. Plessen - bestyrer for Prins Jørgen. De behandlede begge fæstebønderne på Jungshoved ualmindelig godt. Bønderne slap for hoveri og det meste af hovedgårdsjorden blev fæstet ud til bønderne, efter at Jungshoved Slot og hovedgården var raseret af svenskerne.

De indførte en del nye engelske dyrkningsmetoder, som hævede udbyttet af markerne betydeligt. Det var også nødvendigt efter nogen misvækstår, hvor man ikke kunne høste udsædsmængden og måtte indføre ny udsæd fra Falster.

Prins Jørgen døde i 1708; men Plessen fortsatte som bestyrer til 1715. Dronning Anne gav Plessen et portræt af hende selv indrammet af diamanter til en værdi af 40.000 rigsdaler. Til sammenligning kostede det 450 rigsdaler, at bygge et nyt hus i Præstø.

Vordingborg Ryttergods blev etableret i 1719. Bønderne på Jungshoved slap fortsat for hoveri mod betaling, og de fæstede også fortsat hovedgårdsjord.

Rasmus Hansen havde gård nr. 5 til 1739. Niels Rasmussen, der blev gift 2 gange omkring 1739 overtog derefter fæstet.

Hans søn Niels Nielsen født i 1744 overtog fæstet i 1771. Han blev først gift med Cidse Christensdatter og 15 år senere med Maren Nielsdatter. De var begge fra Ambæk.

I begge ægteskaber var der 2 sønner og en datter. Sønnen fra det sidste ægteskab, Ole Nielsen født i 1791, overtog fæstet i 1821. Samme år blev han gift med Mette Rasmusdatter også fra Ambæk. Han dør allerede i 1825 og Mette Rasmusdatter bliver gift med Jakob Pedersen i februar 1826. Selvom de får 4 børn, bliver det Ole Nielsens datter, Birthe Olsdatter f. 1823, der overtager gården, da hun bliver gift med Johan Andreasen i 1865. De køber den samme år til selveje.

Deres søn Thorvald Christian Johan Andreasen født 1867 bliver gift med Mette Hansigne Pedersen fra Togeby. De får 4 døtre, Lilly, Dora, Jonna og Ulla. Hansigne bliver enke i 1936 og driver gården med hjælp af fremmed medhjælp og døtrene til 1948, hvor datteren, en af de 4 døtre, Jonna Mary Andreasen og svigersønnen Aage Petersen overtager gården.

Udbygningerne til gården brænder ved lynnedslag i 1961 De bliver opført i røde sten.

Jonna og Aage Petersen bliver boende på gården, da datteren, Anne-Lise Saxmose, i 1985 overtager den.

Denne datter bor på Lerbakkegård i Stårby ved Mern med sin mand Vagn Boberg Nielsen. De har 4 børn Peter, Søren, Jakob og Malene.

Den ældste, Peter Saxmose Nielsen overtager gården i 2002. Stuehuset er herefter gennemrenoveret. Peter har efter erhvervelsen af "Det grønne Bevis" på Næsgård Agerbrugsskole fortsat sin uddannelse på Landbohøjskolen og er nu landbrugskundechef i Nykredit i Næstved. Han driver selv jorden.

Peter blev i 2003 gift med Bente. De fik i 2005 en søn. Denne søn, der hedder Mathias er mindst 10. generation på gården. Han har i 2008 fået en lillesøster, der hedder Sofie.

Stuehuset er et rødstens stuehus fra 1887. Underetagen er renoveret i 2002, og førstesalen, hvor der tidligere var et kornloft, er renoveret i 2008.

Danmarks Sparekasser fylder 200 år

Af sparekasshistoriker Preben V. Andersen, Fuglebjerg

På grevskabet Holsteinborg i Sydvestsjælland, oprettede lensgreve Frederik Adolph Holstein den 2. november 1809 et "Industrie-Selskab". Selskabets medlemmer var godsfunktionærer, lærere, præster, alle tilhørende Grevskabet, samt enkelte fremtrædende bønder. F. A. Holstein var dets formand.

Hovedformålet var at fremme agerdyrkning, havebrug og husflid og herudover yde konsulenthjælp for "allehånde" områder samt uddele præmier i forbindelse hermed.

Det var disse medlemmer af industriselskabet der på samme dato, den 2. november 1810, oprettede Danmarks, ja hele Skandinaviens første Sparekasse. Dens oprindelige navn var Spare- og Lånekasse for Grevskabet Holsteinborg. Dette blev senere ændret til Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn. I nyere tid blot Holsteinborg Sparekasse.

Den unge lensgreve havde blandt andet studeret i Kiel, hvor han sandsynligvis mødte sparekasseideen. I Kiel var der i 1796 oprettet Die Kieler Spar- und Leihkasse (Kiel Spare- og lånekasse), hvis formål var at opmuntre fattige mennesker til at sætte deres få skillinger i denne sparekasse mod rente, ligeledes kunne man låne for korte åremål.

Det fremgår tydeligt at de første vedtægter er hentet fra Kiel Spare- og Lånekasse. Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg er en spare- og lånekasse for private, ikke alene kunne grevskabets befolkning indsætte deres sparepenge, men også låne. De beløb der indkom blev udlånt til landbrug, håndværk og handel og derved kom det frie erhverv til gode.

Dette blev først langt senere almindeligt for de sparekasser der kom efter, bortset fra Odense Byes Sparekasse, der også startede som spare- og lånekasse. De efterfølgende bysparingsskasser, Sparekassen for København og Omegn, der blev oprettet 1820, Ålborg 1823, Holbæk, 1825 og Vejle, 1827, anbragte spareernes penge i Nationalbanken.

Der var ikke stor søgning til den nye "indretning", som bestyrelsen for Grevskabets "Industrie-Selskab" kaldte sparekassen. Efter en halv snes år blev vedtægterne ændret, således at befolkningen fra et større område kunne indsætte og låne penge.

I løbet af 1840erne gik sparekassens udvikling i stå af flere grunde, blandt andet, et stadigt for lille kundeunderlag. I den forbindelse ændrede man navnet, hvor "Omegn" kom med. Af uforståelige grunde søgte man igen kongelig bevilling om stempelefrihed for sparekassens dokumenter. Dette blev skyld i, at man i flere ældre statistiske værker, kan læse af Spare- og Lånekassen for Grevskabet Holsteinborg er oprettet 22. januar 1847.

Sparekassen eksisterer ikke i dag. Den blev også ramt af den forbrugsfest vi havde haft i Danmark gennem 1980erne frem til 1987. I perioden 1987 til 1995 blev 10 pengeinstitutter erklæret konkurs. Det blev Holsteinborg Sparekasse ikke, man så skriften på væggen i tide og fusionerede med Bikuben 1. januar 1989, da man stadig selv kunne bestemme.

Ved fusionen forblev noget af dens kapital på egnen, og arbejder i dag aktivt som de to Holsteinborg Fonde.

Det er mærkbart, at Sydvestsjælland og Vestsjælland er de egne på Sjælland, der har haft det største antal sognesparekasser. En sognesparekasse er en sparekasse der dækker et pastorat eller to,

og fungerer på stort set samme måde som Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg gjorde.

Der bør ikke være tvivl om, at sparekassen fra 1810 har haft en vis indflydelse på dette.

Det var også dem der sagde nej tak til den store fusionsbølge i 1960erne og 1970erne, og det var også dem der holdt længst ud. Munkebjergby 1870-1998, Lundforlund 1872-1999, Marvede 1872-1999, Flakkebjerg 1871-2006, og Hårsløv 1867-2008. Dertil kommer Slagelse Sparekasse (bank Trælleborg) 1855-2008, Skælskør Bank 1876-2010. Den 151-årige, Sparekassen Den lille Bikube, er den eneste der er tilbage, hvilket er flot klart.

Holsteinborg Sparekasse blev aldrig helt stor, men den har måske ydet den allerstørste hjælp til den danske befolkning gennem lensgreve F. A. Holstein-Holsteinborgs tidlige indsats. Det var blot 22 år efter Stavnsbåndets afløsning og mangen en fæstebonde er hjulpet til selvejer; og det er denne ånd der 50-60 år efter er taget op af blandt andre sognesparekasserne.

Den 2. november er ikke alene 200 års dagen for oprettelsen af Holsteinborg Sparekasse, det er 200 årsdagen for hele Sparekassesebevælgelsen i Danmark og Skandinavien.

Det kan godt undre at hverken Finansrådet, Lokale Pengeinstitutter eller Danske Bank har interesseret sig for dagen. Holsteinborg Sparekasse er i dag – via Bikuben og BG Bank – gået op i Danske Bank. Dog er der en artikel i Finansforbundets magasin "Finans" fra Dansk Pengemuseum, hvor man har en udstilling, "Flid, fedt og snyd. Sparekasserne i 200 år", der er åben fra 22. oktober. I artiklen er hverken "faderen" - Lensgreve F. A. Holstein eller "moderen" - Sparekassen til det hele nævnt.

Fra den 29. til 31. oktober. Vil der være en udstilling på Holsteinborg Gods i godsinspektør Malthes lejlighed, hvor det hele begyndte. Her tog kasserer, godsforvalter Mortensen i mod Danmarks første indskyder, soldat Niels Hansen i Danmarks første sparekasse. Få øjeblikke efter var Niels Hansen Danmarkshistorie. Derudover er blandt andet Niels Hansens første sparebevis udstillet i montre, sammen med mange andre spændende arkivalier

Lensgreve Fr. Ad. Holstein-Holsteinborg var den sidste af oplysningstidens store igangsættere, og 2. november er det 200 årsdagen for at oprettede Danmarks første Sparekasse.

De grevelige- og friherrelige privilegier af 25. maj 1671 - Adelen forudsætning - kontinuerligt

De grevelige- og friherrelige privilegier af 25. maj 1671 - Adelen forudsætning - kontinuerligt

Af **Andreas Ørskov-Lindhardt**, stud.jur. v. Juridisk Institut, Syddansk Universitet.

Indledning

Året 1671 anses med rette for at være det mest skelsættende år i den danske adels historie, og det være sig såvel det almene historiske, det politiske som det juridiske aspekt. Praktiseret er det den politiske og til en vis grad også den økonomiske magtfaktor der kom til at spille den væsentligste rolle - med juraen som våben. Dette skel skete ved en udstedelse af greve- og friherreprivilegierne den 25. maj 1671. Et mindst ligeså væsentligt aspekt til forståelse af udstedelsen af privilegierne, er den såkaldte gemaksordinans der hurtigt afløstes af rangforordningen.

Den såkaldte herrestand og tilknyttede rangforordning, funderede adelens rettigheder og virkede for alle grevskaber og baronier indtil Grundlovens indførelse 178 år senere.

Selve forordningen er et af de tydeligste eksempler på fremmed indflydelse på dansk jura. Den europæiske lensretslige terminologi har præget forordningen i ganske betydelig grad. *"Mens den tyske, engelske, franske, polske og siden Erik XIV's kroning 1561 også den svenske adel kendte til forskellige grader af adelskab, var den danske adel i princippet ikke lagdelt Af og til kaldes den ret snævre kreds af slægter med store godser, god uddannelse og mange medlemmer blandt rigsråder og lensmænd for højadel, men det er en senere tids forsøg på at finde passende etiketter"*¹, som historikeren Sebastian Olden-Jørgensen bemærker i sin biografi om Storkansler Griffenfeld.

Gemaksordinans og rangforordning

Allerede den 11. maj 1671 havde man fra hoffets side udstedt den såkaldte Gemaksordinans, der skulle regulere færdslen til monarkens gemakker og hans person. Forordningen blev formuleret af Peter Schumacher, og blev formuleret således at man tegnede et billede af en omsorgsfuld og tilgængelig monark, der tog imod alle, ganske vist lagdelt efter stilling og rigdom, og samtidig formåede man at beskytte kongen mod misbrug og ulejlighed. Han formåede endvidere også at formulere præcise direktiver for hvilke rettigheder den enkelte persons embede har i audiensøjemed. Forordningen opdelte audiensgemakkerne ceremonielt, således at der til det første gemak var adgang for embedsmænd, adelige, gejstlige, officerer, landsdommere, borgmestre og rådmænd. I det andet gemak var der adgang for gesandter, gehejmeråder, ridere, højere militærpersoner, civile embedsmænd, biskopper og Københavns borgmestre. Det tredje gemak var kongens private audiensgemak hvortil man kun havde adgang på direkte opfordring. Langt fra alle hilste forordningen velkommen. Den svenske gesandt *Esaias Pufendorfs* indberetning fra begyndelsen af 1671 afslører en vis skuffelse og bitterhed overfor forordningen, idet han mente at den gamle adel følte sig tilsidesat. Pufendorf skrev til det svenske formynderstyre at forordningen efter hans mening var vendt direkte mod adelen, og at man begrænsede deres adgang til monarken.

Forordningen placerede en lang række numre med de nyudnævnte rangspersoners placering i forhold til hinanden - rækkende fra kongens naturlige sønner, illegitime sønner (Gyldenløverne) ned til sekretærer i kollegierne. Forordningen blev ikke trykt, men dens indhold blev bekendtgjort i et missive² til Gyldenløve,

Schack, Bielke og Kørbitz af 29. maj og 31. maj 1671, hvori de blev pålagt at lade rangforordningen bekendtgøre *"til ald Adelen og helles een huers efterretning"*³.

Bestemmelserne fik i første omgang ikke anden virkning end selve rækkefølgen af rangspersoner i gang og sæde. Adelstand som udgangspunkt gav ikke plads i rangen. Undtaget var grever og friherrer, der qua de nye privilegier var placeret højt i rangen. En adelsmand var af fødsel ikke selvskrevet i rangen, hvilket blev bekendt i forordningens slutning, som følgende: *"Adelen (som ikke anden Charge eller Bestilling som dem i høyer Rang iblandt Vores Betiente kunde give, betiente, eller betient haver) nyde deres sædvanlige Præ for de andre Stænder og Undersaatter, som ikke i denne Rangs-Anordning specificerede ere"*⁴. Dermed blev det fastslået at statslig tjeneste var afgørende for at opnå plads i rangen. Den gamle adel uden rang kunne søge om optagelse i særrang, hvilket en del gjorde. Dermed kunne det antages, at de i et vist henseende accepterede den nye statusordning. Privilegierne og rangforordningen fik samme udstedelsesdato.

Der verserede allerede i begyndelsen af 1671, forlydender om at det påtænkte at oprette en ny herrestand. Pufendorf karakteristisk var ikke til projektets fordel, idet han fremførte: *"Den ulighed, der på den måde skal introduceres blandt adelen, vil naturligvis føre til mistro, jalousi og uenighed og umærkeligt sætte en 'del og hersk-dynamik' i gang, for når de, der har opnået de nye værdigheder, af de øvrige bliver anset for kongens håndgangne mænd, vil de også selv anse sig for forpligtende til at beskytte den bestående enevælde"*⁵.

Omtrent samtidig med oprettelsen af den nye adelsstand fandtes det nødvendigt at regulere i gemaksordinansen, og man tog derfor initiativet til at oprette en egentlig rangforordning. Denne forordning udstedte principperne for den rangklassemæssige rækkefølge af titler og navne, således at det helt præcis fremgik hvem der har ret at gå først og hvilken rangklasse man befandt sig i etc. Igen skinner Schumachers præcision igennem. Forordningen efterlader absolut ingen tvivl om hvem der kommer før hvem. Listen begyndte med klasse I, der bl.a. talte de illegitime kongebørn som enkeltpersoner og hele grupper til kancellisekretærer som nr. 55. Den almindelige adel - uden embede havde ikke plads i rangen. Rangforordningen præciserede således hvad gemaksordinansen reelt set lagde op til, men ikke juridisk fastsatte. Det der betød noget var ens relation til monarken, og ikke hvad man i givet fald var født til. Alle kunne opnå status i kraft af kongens nåde. Rangforordningen blev første skridt i retning mod oprettelsen af en ny tjenesteadel, og udviklingen i praksis blev den at en plads i rangen automatisk gav adelige privilegier, men det var ikke udgangspunktet og således praktiseredes det ikke de første år. *"Med privilegierne blev offentlighedens nøjere kendskab til rangforordningens indhold aktual. Denne, der var udformet i 1671, var som før nævnt aldrig blevet trykt, og man synes, det havde været rimeligt, hvis der var blevet offentliggjort en rangforordning sammen med privilegiernes publicering. Den første trykte rangforordning, hvis udarbejdelse sikkert har krævet grundige overvejelser paa grund af det perspektiv, som det nyformulerede adelsbegreb aabnede m.h.t. rangs virkninger, kom dog først 31. dec. 1680"*⁶.

De første privilegier

De første overvejelser i forbindelse med udstedelsen af de grevelige privilegier fandt sted i efteråret 1670 hvor enkelte af de

højere hofofficerer foreslog kongen - Christian V, at oprette en ny herrestand - en titel- og tjeneste-adel, idet rangspersonerne i den nye adel fortrinsvis skulle være tjenestegørende ved hoffet. Disse officerer var Frederik Ahlefeldt, monarkens halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve samt den egentlige forfatter til Kongeloven af 1665 - Peter Schumacher. Peter Schumacher blev på baggrund af rangforordning og udstedelsen af de grevelige privilegier ophøjet i den nye tjenesteadel, og ophøjet til lensgreve af Samsø, under adelsnavnet *Griffenfeld*. Som forfatter til Kongeloven af 1665, gemaksordinans og rangforordning af 1671, samt de grevelige- og friherrelige privilegier af 1671, men den antagede revidering i 1674, var han kongen en værdifuld kompetence i systemet, og dermed tillige selvskrevet i den prestigefyldte tjenesteadel.

Ophøjede personer i den nye adel skulle rangere højere end den allerede eksisterende adelsstand. Der blev udsendt missiver til Schack, Gyldenløve og Korbitz af 27. april 1670 og til Schack, Korbitz og Scavenius af 10. januar 1671 om at afgive betænkning om rangforordning, idet der blev forespurgt om rang "*imellem Voris betiendte indbiurdes saavel som og mellem dem og andre Voris undersaatte huad heller de ere af Adell eller icke*".

Den 25. maj 1671 udstedte monarken to sæt privilegier, der skulle danne grundlaget for oprettelsen af den nye adelsstand. Greve- og friherreprivilegierne er dog ikke optaget i Kancelliets brevøger, men i der findes i Sjællandske registre et senere tilføjet notat der bekendtgør udstedelsen af privilegierne, og tillige udstedelsesdagen - 25. maj 1671.

Frem til lensafsløsningsloven i 1919, skete talrige indskrænkninger af privilegierne, men det skete ved forordninger, og ikke ved direkte ændringer af privilegiernes oprindelige udformning, og det var den gængse opfattelse at der aldrig blev ændret i statutterne, før den endelige afskaffelse i 1919, men dette har imidlertid vist sig ikke at være i overensstemmelse med sandheden⁸.

Det har nemlig vist sig, at der 3 år efter udstedelsen af privilegierne udsendtes et missive fra Kancelliet til Ulrik Frederik Gyldenløve dateret den 23. december 1674 med en kopi af, og et direktiv om at overholde "*de nu Senist af Os Grefverne forundte Privilegier*" og vedr. de friherrelige privilegier udsendtes året efter 13. juni 1675 missive til Kammerkollegiet enslydende missive, blot gældende friherre. Ingen af bilagene synes at være bevaret, men som det påpeges i Birgit Bjerre Jensens artikel om privilegiernes udstedelse, kan der næppe være tvivl om at der er tale om ændringer af 1671-privilegierne. Dette kan begrundes ud fra at missivet vedr. greverne blev stilet til Gyldenløve, der fik lensbrev på grevskabet Laurvigen i Norge samme år som privilegierne blev udstedt i 1671. På den baggrund kan det forekomme højest usandsynligt om han først er blevet orienteret om privilegierne 3 år senere, navnlig når med i betragtningen tages at han selv var deltagende i forhandlingerne med monarken, forud for udstedelsen pr. 25. maj 1671. Allerede i september 1672 blev Kammerkollegiet underrettet om de relevante paragraffer i såvel greve- og friherreprivilegierne, hvilket fremgår af Christian V's reskripter udfærdiget gennem Danske Kancelli af 14. september 1672.

Det er ikke muligt at finde et entydigt bevis for at der er sket ændringer i privilegierne, hverken de tidligere eller senere ændringer. Man kan dog danne sig et billede af hvorledes der er sket systematiske ændringer ud fra breve. Der findes et brev fra Bolle Luxdorph dateret 30. juni 1691, der indtil årsskiftet 1690 havde fungeret som oversekretær i Danske Kancelli, til Christian V, hvori han klager over at han Rentekammeret som en del af opgørelse over hvad han skyldte, havde sendt ham en opkrævning på 500 Rigsdaler, "*...for Grevennis og Friherrenis sidste forbedrede privilegier*". På dette tidspunkt er det 20 år siden privilegierne udstedtes, og her nævner Luxdorph "*sidste forbedrede*". At Christian V dagen efter fritager Luxdorph for

betalingskravet kunne tyde på at Luxdorps redegørelse er i overensstemmelse med sandheden⁹.

Interessant er de to datoer for udsendelsen af missiverne af 23. december 1674 og 13. juni 1675 til hhv. Ulrik Frederik Gyldenløve og Kammerkollegiet. Der forefindes øjensynligt nemlig ingen hverken greve- eller friherreprivilegier udstedt og dateret 1674 og 1675. Alle skrevne, afskrevne og trykte udgaver af privilegierne bærer dateringen 25. maj 1671. Det tyder imidlertid på at det er denne reviderede udgave af 1674 der har været udgangspunktet for de gældende greve- og friherreprivilegier frem til 1919. Faktum er derfor at de privilegier som påberåbes udstedt i 1671 i virkeligheden er skrevet i 1674. Man kan derfor ikke udelukke at der er foretaget en tilbagedatering af privilegierne. Interessant er det imidlertid hvad der har stået i de oprindelige privilegier. Det eneste der er bevaret, som man med sikkerhed ved er fra før 1674, er der bekendtgørelser i de to missiver fra 14. september 1672, hvor det er privilegierne der fik betydning for rentekammeret er citeret. Disse tilføjelser kan så sidestilles med den trykte udgave af privilegierne der udsendtes i 1688 i 1674-versionen. De afvigende punkter kan med overvejende sandsynlighed være spor af de oprindelige privilegiers udformning.

Eksistensen af dette første sæt privilegier, der øjensynligt kun har været gældende de første år efter deres ikrafttræden, synes ikke at have været bekendtgjort, hvad der næppe kan fremkalde undren, idet Christian V bevidst søgte at skjule revisionen af de grevelige privilegier. Den nyreviderede udgave blev tilbagedateret til 25. maj 1671 og alle udleverede afskrifter af de første privilegier blev tilbagekaldt.

Det kan i nogen grad fremkalde undren at denne udskiftning kunne gå hen i al ubemærkedhed, men årsagen er at administrationen af lensvæsents sager i de første år blev holdt udenfor kancelliets sædvanlige forretningsgang, og som følge deraf kun efterladt aftryk i meget begrænset omfang. Det ovenfor omtalte missive til Gyldenløve af 23. december 1674 giver dog anledning til at antage at revisionen af privilegierne med overvejende sandsynlighed er foretaget i 1674.

Nærmere indkredsning er ikke mulig, da der ikke findes forarbejder til den ændrede udgave.

Der opregnes udi 31 paragraffer, de minutiøse detaljer for de grevelige privilegier der udstedes, og 27 for de friherrelige privilegier. Der udstedes privilegier om succession, birkeret, patronatsret, hals- og håndsret, strandret med fiske- og vragnet, skattefrihed for sædegårde etc. Kun få steder afviger de grevelige privilegier fra de friherrelige. De arveretslige bestemmelser fremkalder ikke undren - ej heller i dag. Adelsens fritagelse for retsforfølgning på lige vilkår med andre, er antagelig det privilegium der forekommer mest aparte set med vore dages øjne - og det har det allerede gjort da man ophævede privilegierne ved grundlovens indførelse, og velsagtens også den direkte årsag til at netop dette punkt blev suverænt fjernet blandt de første.

Successionsretten i privilegierne er tilrettelagt efter majoratsprincippet, der som hovedregel forfordeler ældste barn, samt at den samlede arvelod skal gå i uddelt arv til førstefødte. Dette er i de grevelige privilegier opført i § 1, og er formuleret således: *Haffver Vi udj betragtning at til saadan Ære og Værdighed med sømmelighed at bære, udfordres stor middel og formue, huilcken da letteligen forsvinder, naar den udj mange smaa lodde deeles, allernaadigst forundt og bevilget dennem og deris posteritet Jus Majoratus saaledis, at dem og deris Eldste Sønner, medens Sønnerne till ere, og døttre naar ingen Sønner er allene Greffvetitel, Ære og værdighed, med alt det Gods, som till et Greffskab er erigerit skall tilhøre, og de andre Børn det øffrige Jordegods, Kiøbejord og Løsøre efter Loven !: naar for dennem ved testament ingen anden anordning gjort er :! at arffve med deris Eldste Broder, som er Greffve, mens huor ingen Greffskab er, skall den Eldste forlods udhaffve halffredie tusind tønder hartkorn, Byg-*

*ningerne ey beregnit, eller 120 000 rdr. till at kjøbe saa megit gods for, og i øffrige da med sine andre Sydskinde, effter Lands Lov og Rett, gaa i dele*¹⁰.

Da Christian V udstedte sine adelsprivilegier, forelå Frederiks III's privilegier for den eksisterende adelsstand, udstedt 24. juni 1661 som værende gældende. I 1661-privilegier var det væsentligste at adelen havde hals- og håndsret, birke- og patronatsret, højesteret som værning, frihed for fængsling ved anklager, ganske vist mod kaution. Dette var dog ikke gældende i livs- og æressager. Disse bestemmelser går igen i de grevelige og friherrelige privilegier af 1671. De var således holdt udenfor de gængse bestemmelser om rettergangsprincippet, og det at de havde amtmandsret over deres grevskaber og baronier, medførte at de ikke kunne varetægtsfængsles. I medfør af de grevelige og friherrelige privilegier havde begge grupper birkeret¹¹ over deres godser, det vil sige egen retsbetjent, der både var dommer og politimester. Politiopgaver fra 1800-tallets begyndelse kunne dog ende hos den kgl. herredsfoged.

Afløsningen

I medfør af lov af 4. oktober 1919 gennemførtes ophævelsen af grevskaberne, baronierne og stamhusene. Loven var en indfrielse af en løfteparagraf i Grundloven, der opgav statens hjemfaldelsesklausul. Lensafløsningen medførte at grevskaberne, baronierne og stamhusene rundt om i landet blev afløst, hvilket vil sige at besiddelserne overgik til fri ejendom. Denne frie råderet skulle købes af staten - det blev man tvunget til ved lov. Der skulle betales 20-25% skat ved ophævelsen, og afløsningen medførte også at der skulle tilbagegives 1/3 jord til staten til udstykning, hvorefter lensbesidderen så havde fri råderet over sin besiddelse.

De som blev ramt af lensafløsningen påstod at den fri ejendomsret var tilsidesat med håndteringen af lensafløsningen. Dette foranledigede lensbaron *Carl Oscar Herman Leopoldus Løvenskiold* til baroniet Løvenborg, til at sagsøge staten. Landsretten gav lensbaronen medhold, men Højesteret var imidlertid af en anden mening. Dommerne lagde i deres afgørelse i høj grad vægt på flertalsstemningen i Rigsdagen og deres fortolkning af grundloven. Meget tyder på at der har hersket et tvivlsspørgsmål under deres behandling af sagen. Af voteringsrøsterne kan man læse, at flere dommere anerkender, at lensafløsningen var i strid med ejendomsretten og endda taler om "statens røveri" og "konfiskation". Lensafløsningen endte således med det mest omfattende indgreb i ejendomsforholdene i landets historie, og man kan således påpege at grundlovens § 73, der netop sikrer de helt fundamentale rettigheder i ejendomsretsspørgsmålet, trædes under fode. Professor dr.jur. et. phil. Ditlev Tamm har i Nationalmuseets firbindsværk *Herregården* bemærket følgende om lensafløsningen: "*At et så simpelt lovindgreb skulle afføde en afgift til staten kunne være svært at begrunde med andet end grådighed, manglende respekt for ejendomsretten og politisk ligegyldighed over for en samfundsklasse, der identificeredes med rigdom og lediggang og som måtte anses for frit bytte når nye magthavere trådte til*". Ikke alle godsbesiddere mistede deres definitive ret. En ikke ofte omtalt sag som lensafløsningen afstedkom, er sagen: *Skattedepartementet mod lensgreve Aage Danneskiold-Samsøe, Gissfeldt Kloster*¹². Her lykkedes det sagsøgte lensgreve Danneskiold-Samsøe at få først landsrettens - siden Højesterets ord for at han ikke skulle svare arveafgift i anledningen af sin succession. Retten fastslog at der er tale om en privat rettighed, der nedarves, men som følge af, at rettigheden indebærer en betydelig arbejdsforpligtelse, svares der ikke arveafgift efter de i arveafgiftsloven af 1908 nærmere fastsatte bestemmelser.

Grundloven afskaffede enhver i lovgivningen til adel knyttet fortrinsret, men adelen blev som sådan ikke afskaffet. Adelen ceremonielle og rituelle betydning pillede man ikke ved. Bl.a. indenfor den reelle fortrinsret, med hensyn til indskrivning og adgang til klostre og stiftelser. Adelen mistede dog definitivt de

økonomiske fordele, som den siden enevældens indførelse havde været i kraftig besiddelse af, og til dels også udnyttet.

Kun titlen er tilbage?

Grundloven gjorde et ihærdigt forsøg på at udsondre adelens fortrinsret i samfundet, og stoppede dens fortsættelse. Grundlovens § 97 fastslog nemlig at "*Enhver til adel, titel og rang knyttet forret er afskaffet*". På den måde blev enhver indflydelse der tidligere var knyttet til adelen definitivt fjernet, og den til enhver tid værende regents mulighed for at lade en fremtrædende embedsmand adle blev umuliggjort med § 98, idet det bestemmes at "*Intet len, stamhus eller fideikommisgods kan for fremtiden oprettes...*". Adelen blev dermed gjort til en "uddøende race".

Man har til en vis grad - med held, kunnet lovgive sig ud af den privilegerede fortrinsret som udgjorde en væsentlig del af den høje sociale status som adelen tidligere var behæftet med i samfundet, men den traditionsmæssige status der blev skabt ved samme lejlighed har vist sig mindst ligeså stærk som den juridiske, og har været vanskelige at ophæve. Klassifikation som adelig er i dag egentlig uden betydning, men alligevel bliver det bemærket hvis en person er adelig - men som hvad? Er det som statussymbol?

Lighedstegnet der tidligere var mellem den politiske magtfaktor og adelen er for længst udraderet, men det at være betitlet som greve eller baron i dag er til stadighed omgæret af en vis glamourøs status.

Man kan derfor med en vis undren spørge om det vitterligt lykkedes den grundlovgivende forsamling helt at udrydde de adelige privilegier? Officielt afskaffedes alt der tilgodeså adelen ved grundlovens indførelse i 1849 - og alle privilegier i successionsøjemed blev afviklet ved lensafløsningen i 1919. Men er det også i overensstemmelse med de faktiske forhold?

Hvad er stærkest - den historiske eller juridiske kontinuitet? Spørgsmålet er så hvorvidt grundloven og lensafløsningsloven definitivt formåede at afskaffe og fjerne ethvert spor af de grevelige privilegier, eller om der endnu findes bestemmelser, hvis oprindelse kan spores tilbage til privilegierne, der udstedtes af Christian V - den 25. Maj 1671. Med andre ord: har adelen kun navn og titel tilbage, eller nyder de stadig anerkendelse for deres ophav som følge af de juridiske rettigheder der blev nedfældet i enevældens tidlige periode.

1 Sebastian Olden-Jørgensen: *Kun navnet er tilbage - en biografi om Peter Griffenfeld*, s. 159-60.

2 Lukket afsendt (konge)breve.

3 Nils G. Bartholdy: *Adelsbegrebet under den ældre enevælde. Sammenhængen med privilegier og rang i tiden 1660-1730*. Historisk Tidsskrift, 12. række, bind V, hæfte 3, 1971, s. 584, note 19.

4 Nils G. Bartholdy: *Adelsbegrebet under den ældre enevælde. Sammenhængen med privilegier og rang i tiden 1660-1730*. Historisk Tidsskrift, 12. række, bind V, hæfte 3, 1971, s. 584.

5 Sebastian Olden-Jørgensen: *Kun navnet er tilbage - en biografi om Peter Griffenfeld*, s. 161.

6 Nils G. Bartholdy: *Adelsbegrebet under den ældre enevælde. Sammenhængen med privilegier og rang i tiden 1660-1730*. Historisk Tidsskrift, 12. række, bind V, hæfte 3, 1971, s. 587.

7 Nils G. Bartholdy: *Adelsbegrebet under den ældre enevælde. Sammenhængen med privilegier og rang i tiden 1660-1730*. Historisk Tidsskrift, 12. række, bind V, hæfte 3, 1971, s. 583, note 17.

8 Birgit Bjerre Jensen: *Christian V's greve- og friherreprivilegier*. Artikel i Arkiv - tidsskrift for arkivforskning. 2. bind, København 1968-69. Rigsarkivet, s. 90.

9 Birgit Bjerre Jensen: *Christian V's greve- og friherreprivilegier*. Artikel i Arkiv - tidsskrift for arkivforskning. 2. bind, København 1968-69. Rigsarkivet, s. 91 [Danske Kancelli, C, 2. Dokumenter til Kgl. Majestæts Resolutionbog udi Danmark, 30. juni 1691. (Rigsarkivet)]

10 Birgit Bjerre Jensen: *Christian V's greve- og friherreprivilegier*. Artikel i Arkiv - tidsskrift for arkivforskning. 2. bind, København 1968-69. Rigsarkivet, s. 94.

11 Et birk var et større eller mindre geografisk afgrænset område, hvor lensbesidderen havde retten til at udnævne dommeren.

12 Stævning i Kammersag 217/1923, Østre Landsrets 2. afdeling, DA-011, lbnr. 99. Landsarkivet f. Sjælland

Sjællands Syd

Sjælland Syd indbyder til den traditionelle højskoledag lørdag den 6. november 2010 kl. 9.30

på Brøderup Ungdomsskole, Karlshøj 40, Tappernøje med følgende program:

- 09.30 Kaffe med velkomst ved skolens forstander der fortæller om skolens historie og der vises rundt på skolen.
- 10.30 Foredrag af proprietær Peter Nymann: "Landbrug i Australien."
- 12.00 Frokost.
- 13.00 Sangtime med skolens tidligere sanglærer Poul Erik Thomsen.
- 14.00 Eftermiddagskaffe.
- 14.30 Foredrag af fhv. borgmester, byrådsmedlem Hans R. Hansen: "Fremtidens livsbetingelser i reservaterne (læs udkantsområderne) der bl.a. præges af mange gamle landbrugsbygninger."
- 16.00 Afslutning.

Pris for hele arrangementet kr. 230 pr. person.

Der må ikke ryges på skolen eller dens område.

Bindende tilmelding senest 28. oktober 2010 til Ole Krogh Jensen, tlf. 55 54 00 56, bedst formiddag, eller Knud Pedersen, tlf. 55 44 51 17.

Ole Krogh Jensen

Vestsjællandskredsen

Efterårsudflugten til Røsnæs havde samlet 20 deltagere, som fik en meget interessant eftermiddag.

Vi samledes på Dyrehøjgård, som Janni og Tom Christensen købte i 2007. I 2008 plantedes de første vinstokke, og gården kaldes derefter Dyrehøj Vingård. Nu er der 17.000 vinstokke på gårdens sydvendte marker, der skrånede ned mod Kalundborg Fjord.

Efter en kort orientering om gården, gik vi i marken, hørte om hvordan vinstokkene passes og plejes, hørte om druesorterne og smagte på den friske frugt.

Tilbage på gården så vi produktionsanlægget til både vin og spiritus. Og hørte om forsøgene med at fremstille frugtvine, bl. a. vil man gerne lave den klassiske kirsebærvin, som den tidligere blev produceret på Lerchenborg.

På lager er både rød- og hvidvin, men de er ikke lagret færdig.

Besøget sluttede i gårdbutikken, hvor der var smagsprøver på tre vine og så serveredes kaffe og lagkage.

Turen fortsatte til Raklev kirke. Der er en af landets få landsbykirker, som er opført efter reformationen. I foråret blev kirken genåbnet efter en omfattende istandsættelse.

Ole Andersen og Lars Pedersen fortalte om kirken og istandsættelsen.

Kunstnerinden Maja Lisa Engelhardt, som har boet i Raklev sogn i sin barndom, har udført et glasmaleri og sat farver på inventaret. Den lokale kunsthåndværker Karen Andersen har afleveret en fornemt vævet alterdug til kirken. Eller rettere to duge, for hun har for livstid påtaget sig at ordne alterdugen. En dug i brug og en til vask. Den smukke vævning burde inspirere menighedsrådet til at få messehagler til kirken fra Karen Andersens vævestue.

OGN.

Lolland-Falsterkredsen

Kredsen afholdt sommertur den 2. september med besøg på Lugholm gods, hvor Nicolas baron Bertouch-Lehn viste os rundt i hovedbygningen. Derefter tog inspektør Torben Buchardt-Jensen os med ud på marktur. Vi sluttede ved jagthyttten, hvor vi spiste vores medbragte mad i fint vejr.

Denne dag havde samlet 40 deltagere.

Mogens Hansen

Vejlekredsen

Vejle kredsen besøgte stutieriet "Blue Hors" i Randbøl ved Vejle, stutieriet er ejet af Keld Kirk Kristiansen, Lego. Vi blev vist rundt af direktør Esben Møller, det var meget interessant at se de flotte heste i staldene, alle de unge heste var stadig på fold, rundt om stutieriet. Blue Hors ejer ca. 200 ha. jord, det meste meget kupe-ret, det var virkelig en fornøjelse at se de velplejede marker. Blue Hors har nogle af Danmarks fineste dressur hingste, hvorfor man har personale ansat til tapping af sæd fra hingstene, som sendes med kurer både nationalt og internationalt, der er sendt sæd til cirka 1000 hopper i år. Der blev spurgt om det var hest eller rytter der blev uddannet, men her er det hestene. Sune Hansen stutierets berider, var ikke til stede, da han var sendt til VM i Kentucky sammen med det danske landshold i dressur, de blev nummer 5. Vi sluttede dagen af med den medbragte kaffe i mødelokalet, hvor kredsen afholdt sin generalforsamling. På valg var Laurits Chr. Laursen Give, Jørgen Ziska Bjert, Helle Petersen Rugsted, Laurits Vind, Pjedsted. Laurits Vind genopstillede ikke, i stedet blev Thorkil Jacobsen, Ulkær valgt.

Steffen Buch Juul

Midtjysk kreds

Torsdag den 14. oktober 2010 var Midtjysk Kreds på aftenbesøg på slægtsgården "Bundgaard" i Hem ved Skive. Gården blev købt i 1930 af den nuværende ejer, Vagn Goul Møllers farfar og blev tidligere drevet som et almindeligt landbrug. Efter overtagelsen i 1982 fik Vagn Goul Møller imidlertid lyst til at foretage sig andet på gården, og i 1982 stiftede han sammen med sin kone, Anne Vibeke, Hem Træpladeopskæring, der beskæftiger sig med opskæring, bl.a. til møbelindustrien, af træbaserede pladeprodukter, samt eternit og facadeplader. Siden da har virksomheden været inde i en rivende udvikling og har i dag fire saveanlæg og lagerfører bl.a. masonit, krydsfiner og spånplader i diverse tykkelser, som bliver opsavet i forskellige mål, alt efter kunders ønsker. I dag er der ca. 25 ansatte som arbejder i skiftehold.

Vi var 32 medlemmer, der ved ankomsten kl. 19, begyndte med at få en forfriskning, mens Vagn Goul Møller i store træk fortalte om arbejdet, der omkring århundredskiftet blev væsentligt øget, da man fik bygget en kæmpestor lade til bl.a. opmaganisering af plader. Vi blev herefter inddelt i to hold, der den følgende time fik forevist arbejdsrum og lagerplads. Det var imponerende at se de store anlæg, og Vagn Goul Møller og hans hjælper fortalte grundigt om problemerne vedrørende opskæringen.

Bagefter blev vi inviteret ind til et større kaffebord, hvor mange stillede spørgsmål til ægteparret. Alt i alt blev det en enestående aften, hvad ikke mindst den livlige diskussion ved kaffebordet gav udtryk for, og ca. kl. 22 kunne vi forlade det gæstfrie ægtepar, en sjælden oplevelse rigere.

Ejgil Overby

Vendsysselkredsen

Vores efterårsmøde bliver tirsdag den 26. oktober kl. 19.30 på Vrå Højskole, hvor forstander Pia Schnoor vil fortælle om, hvordan det kan lade sig gøre, at fra at være lukningstruet, til at være den højskole i Danmark der har den aller største elevfremgang. Det bliver helt sikkert en god og udbytterig aften, hvor vi også skal synge nogle efterårssange fra Højskolesangbogen.

Pris 50 kr. pr. person for aftenkaffe med tilbehør.

Tilmelding!

Niels Ole Volhøj

Returadresse:
Inger M. Hansen,
Svalevej 13, 4440 Mørkøv
ID: 47395

POST

B

PP DANMARK

Kjole og høj hat

Karen Blixen skrev: "Man siger, at bukser ikke klæder kvinder. Bukser klæder heller ikke altid mænd! Mænd bør gå i kjortel. Moses havde aldrig slået vand af klippen, hvis han havde gået i busker."

Dette citat rummer den meget store sandhed, at vor klædedragt er udviklet over kjortelen.

Kjolesættet udvikledes omkring 1850 fra Diplomaten, en lang, sort frakke, der benyttedes ved højtidelige lejligheder. Frakken blev skåret vinkelret af, så "svalehalerne" blev dannet. Jaketten blev i 1890'erne dannet ved at afrunde diplomatfrakken, og jaketten har beholdt diplomatfrakkens status som formiddagsbeklædning, medens kjolesættet blev festtøjet.

Vest og jakke fornægter aldrig deres oprindelse. Vesten, der kommer fra den lukkede trøje, vedbliver at være tilknapet, medens jakken bevarer den åbne kaftans tilbøjelighed til at stå åben.

Oprindeligt var vesten til kjolen sort, men omkring 1900 blev denne klædedragt gjort mere lapset ved at vesten blev hvid. Vi kalder det kjole og hvidt, men det hvide henviser til sløjfen.

Nu (mis)bruges smokingen som festtøj. Smokingjakken var en jakke herreme tog på, når de efter middagen gik i herreværelset for at nyde tobakken. I de komfortable lænestole skulle man ikke tage faconen af kjolen, hvorfor man – også af hensyn til selskabets damer – skiftede til en rygejakke.

Den høje hat er flad, fordi den understreger at den bæres af lige mænd.

Den høje hat tilhører 1400-tallets spanske borgerdragt. Dern kom frem igen for et par hundrede år siden. Da man fejrede hatens 100 års jubilæum i 1896, skrev museumsinspektør Bernhard Olsen i Illustreret Tidende: "Den høje herrehats hundredårs-jubilæum" og gav den følgende skudsmål med på vejen: "Den høje hat, røret, skorstenen og hvad man ellers af skældsord ofrer på den, har været til hån og latter fra den kom til verden, og det vil den vedblive at døje, så længe den rager i vejret, men

alligevel ejer vi hver en, og tager den i hvert fald frem ved højtidelige lejligheder. Sagen er, at vi alle er hyklere og tillyver os over for den kunstneriske foragt, der ikke er ægte. Vi synes i grunden, at den spreder over personen en elegance, som hverken bulehatten eller "melonen" kan meddele, og der er dem, der ikke tiltror sig så meget medfødt af denne søgte egenskab, at de tør risikere deres trivsel under en filthats eller stråhats skygge."

At den høje hat fyldte meget var et problem. I 1823 opfandt man i England "klaphatten" – chapeau claque, der dog først blev fuldkommen i 1834 af franskmænden Gibus, efter hvem den også benævnes "chapeau Gibus".

OGN

FREDERIKSBERG BIBLIOTEK

4070352740